

CONTACT

Historische Vereniging

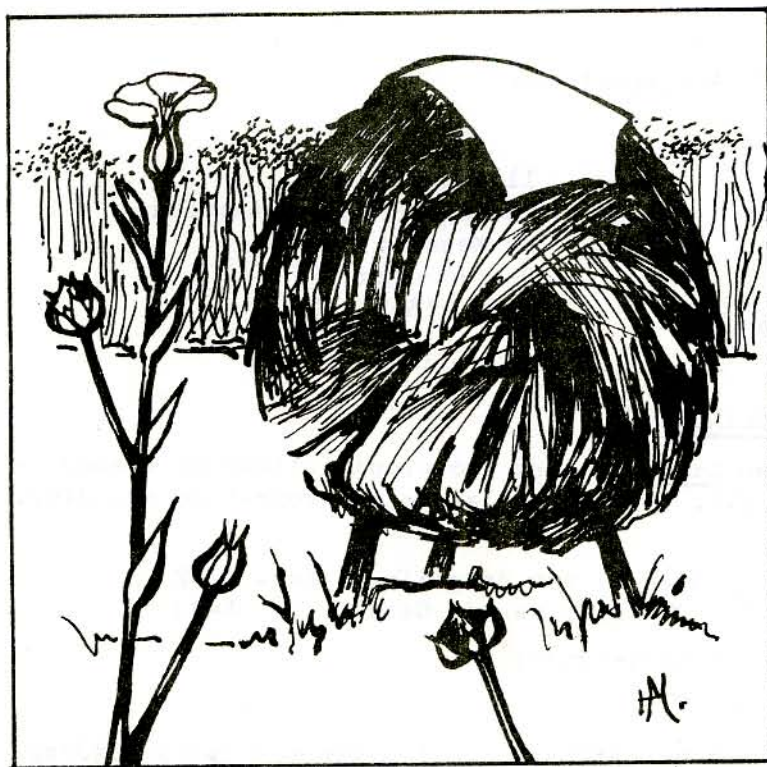

Barendrecht

BLAD

3e Jaargang nr. 8

september 1981

UIT DE INHOUD:

- Van de Redactie
- Bestuursmededelingen
- Lezing hr. M.A. Bakker
- Veldnamen II
- Sanniën
- Het vlas en zijn bewerking

Adres Historische Vereniging Barendrecht:

2e Barendrechtseweg 181, 2992 GK Barendrecht
Telefoon: 01806 - 8142

+:+:++:++:++:++:++

BESTUUR

Hr. G. van der Schoor	-	voorzitter
Rijnstraat 17		
tel. 3200		
hr. J.H. Kleinschmidt	-	secretaris
Mr. Thorbeckestraat 33		
tel. 3349		
hr. C.J.A. Volgering	-	penningmeester
Alsemlhof 4		
tel. 5768		
hr. P. van Bergeijk	-	lid
Ziedewijdsedijk 59		
tel. 2252		
hr. W.M. Groenenboom	-	lid
Voordijk 267		
tel. 2617		
hr. A.M. Overwater	-	lid
Jaagpad 65		
tel. 2152		
hr. J. Schop	-	lid
Gebroken Meeldijk 129		
tel. 2559		

+:+:++:++:++:++:++

REDACTIE

Mw. J.W.E. Kouw
Singel 32
tel. 6059

hr. H. van Herwerden
1e Barendrechtseweg 136
tel. 2789

Illustraties:
Mw. H.A. Plomp-Monshouwer
De Manning 64
Heerjansdam
tel. 01857 - 1923

+:+:++:++:++:++:++

BEZICHTIGINGSTIJDEN VERZAMELINGEN

Rondleidingen in groepen van tien personen (voorlopig alleen op woensdagmiddag of woensdagavond. S.V.P. telefonisch aanmelden vooraf op nr. 8142. Bij geen gehoor:

voor woensdagmiddag	bij de heer	P. van Bergeijk,	tel. 2252
"	"	avond	" " " A.G. van de Garde, " 4423

+:+:++:++:++:++:++

CONTRIBUTIE

Minimaal f 10,-- per jaar. Het beschikbaar stellen van een extra bijdrage wordt zeer op prijs gesteld. Overmaken van de contributie kan geschieden op bankrekening

nr. 64.42.22.204 bij de N.V. Slavenburgs Bank te Barendrecht,
gironummer van de bank: 16 87 126

+:+:++:++:++:++:++

VAN DE REDACTIE

In dit nummer vindt U de volledige tekst van de lezing die de heer M.A. Bakker op de Algemene Ledenvergadering in mei j.l. heeft gehouden.

Verder duikt de heer Vermaas weer in het verleden en vertelt over het sanniën. Een gesprek tussen hem en de heren Van Herwerden en Den Otter leverde zoveel stof op, dat het artikel over de veld- en waterloopnamen nog een vervolg kreeg.

De heer Kooiman verschaftte ons gegevens over het vlas en zijn bewerkingen in de jaren 1900 - 1925. Hij maakte zelf tekeningen bij dit verhaal, die waren helaas niet geschikt voor reproductie. Mw. Plomp tekende ze opnieuw en vulde nog wat aan.

Mocht U nog kopij hebben voor het volgende (december)nummer, dan gaarne inleveren vóór 1 november 1981. Indien U Uw bijdrage wilt verluchten met (een) tekening(en) wilt U deze dan op blanco papier tekenen met zwarte balpen of viltstift. Op die manier kan de illustratie direct worden overgenomen.

BESTUURSMEEDEDELINGEN

IN MEMORIAM: ONS LID NR. 004: G. VAN HOFWEGEN

U ziet aan het nummer dat het een van de eerste leden van onze Historische Vereniging was.

Toen ondergetekende in juni 1976 de eerste bespreking had over de mogelijkheid en wenselijkheid om een plaatselijke historische vereniging op te richten, toonde hij zich als burgemeester en als privé persoon zo enthousiast, dat hij zich bij voorbaat als lid opgaf.

Alhoewel het in onze bedoeling lag uitsluitend met papier te gaan werken: de historie van Barendrecht in origineel en fotokopie te gaan verzamelen en te bestuderen, stelde de burgemeester meteen de vraag: "Wilt U dan ook oude gereedschappen van land- en tuinbouw en andere ambachten bijeenbrengen?"

Dat we hier t.z.t. een museum zullen krijgen, is mede gebaseerd op deze, heel concrete vraag. We konden er niet onderuit, al zou de praktijk leren dat ook de inwoners van zijn gemeente dit wilden, getuige de zeer vele schenkingen.

In de zeven gemeenten waar de heer Van Hofwegen gewerkt had of nog werkte, was alleen in Gouda een archief. Het verheugde hem zichtbaar dat ook in zijn huidige gemeente iets dergelijks zou worden opgezet.

We denken nog met bewondering terug aan de informele eerste avond en aan de oprichtingsvergadering, beide in de Raadszaal gehouden. Bewondering voor zijn in- en overzicht ook over deze materie, hetgeen bleek uit de influistering die we kregen tijdens die besprekingen. Een waarlijk bestuurder.

Daarna hadden wij in de loop der jaren nog wel eens wat te bespreken en zagen we en passant hoe vol de agenda vaak was. Moest het, vanwege vele afspraken wat lang worden uitgesteld en meenden wij niet zo lang te kunnen wachten, dan werd er een vroeg of laat uur uitgezocht. De bereidheid was altijd aanwezig.

Had de burgemeester zich er persoonlijk van overtuigd hoe we moesten werken in de zeer beperkte ruimte bij Dorpsstraat 150 - vol enthousiasme toonde hij ons het huis van het schoolhoofd van de Visserschool, als nieuw onderkomen. En wie anders kwam in aanmerking om dit op 13 augustus 1980 te openen!

Maar de burgemeester wist eveneens dat de bevolking van Barendrecht ook dit huis weer vol zou proppen met interessante voorwerpen. Hij was een bestuurder met een vooruitziende blik. Uiteindelijk moeten de verzamelingen tot hun recht komen in een grotere ruimte, bijvoorbeeld een passende boerderij. Dus vertelde hij bij herhaling: daar en daar komt het museum.

Tussen vrienden bleek er meer over gesproken te zijn. We hoorden zelfs eens de uitdrukking: 't Museum van Gart. Ongevraagd was dit een steun in onze rug, want al bemerkten we dat soms in langere tijd niet - er bleek de grote belangstelling uit en het volgen op afstand, door duizend andere zaken beziggehouden.

Tijdens de nieuwjaarsreceptie was de ruimte mede ingenomen door foto's van activiteiten uit 1980. De burgemeester stond voor deze panelen, maar rechts van hem was de foto te zien van de opening van ons verenigingshuis. We wensten de burgemeester gezondheid voor 1981, maar zeiden tegelijk: ik hoop dat we beiden spoedig nog eens zo'n opening mogen beleven!

De mens wikt, God beschikt. Daar moeten we in berusten.

Het lag ook in ons voornemen tegen de tijd dat de burgemeester 65 jaar zou worden hem voor te dragen als voorzitter van de Historische Vereniging. Wie zou daar beter geschikt voor zijn dan de heer Van Hofwegen, met zoveel bestuurlijke kwaliteiten.

Op 5 juni 1981 kwam een einde aan dit actieve, hoogstaande leven. Al zijn werk voor heden en toekomst voor de bewoners van Barendrecht, naar zijn beste kunnen en kennen, werd afgebroken. Het was genoeg.

Zodra de Historische Vereniging zich op haar uiteindelijke bestemming kan vestigen, zullen wij op een gedenkplaat aan zijn werk ook op dit terrein zijn initiatieven levendig houden.

Het verlies voor zijn vrouw, kinderen en familie is veel groter. Een ieder gedenke en steune hen op zijn wijze.

G. van der Schoor

EEN JAAR VERENIGINGSHUIS

13 augustus 1981 was het een jaar geleden dat ons verenigingshuis werd geopend. Reeds een half jaar daarvoor werden er bijeenkomsten en de nodige vergaderingen in gehouden. De werkgroep Bodemonderzoek nam een groot deel van boven in gebruik. Toen we "boven" moesten inrichten verhuisden zij naar de voorkamer, waar ze nog praktisch elke vrijdagavond bezig zijn met het samenzoecken van de op de Slikmus gevonden scherven. Intussen leerde men het gipsen, zodat de ontbrekende deeltjes worden vervangen. Van het najaar volgt een cursus van beschilderen, zodat we t.z.t. een leuke verzameling gebruiksvoorwerpen tussen 1600 en 1800 krijgen.

Een tweede werkgroep is op komst, nl. Genealogie. En ook deze heeft ruimte nodig.

Ruim 400 bezoekers bezichtigden de exposities. Dat er op de kop af tot 13 augustus 1981 300 personen hun naam in het bezoekersboek inschreven, komt doordat de eerste dag niemand zijn naam zette door de drukte en naderhand werden er ook wel mensen rondgeleid die verzuimden het boek te tekenen.

Leuke bijschriften staan erbij vermeld. Dat men ons meer ruimte toewenst, staat er meer dan vijftigmaal in. "Unieke collectie, vraagt om meer ruimte". "Mijn complimenten voor Uw unieke verzameling en Uw enthousiasme en werklust". "Boven verwachting". Als laatste onze oud-burgemeester Mr. H.H. Douma:

"in één woord: maximale waardering".

De bewoners van Barendrecht en omstreken wisten het ook te vinden. Praktisch elke week komt er een aanvulling. Het gevolg is wel, dat er weer een dringend beroep moet worden gedaan op een paar handige mensen. Een flink aantal voorwerpen moet weer wat ontroest of afgeborsteld, enz., enz. Zijn er niet enkelen die een paar uurtjes willen helpen? Meldt U a.u.b.!

De documentatie breidt zich eveneens flink uit. Steeds meer gegevens over oudere tijden komen binnen. Steeds meer wordt 2e Barendrechtseweg no. 181 een historisch centrum, hetgeen ook blijkt uit de inkomende telefoontjes om informatie.

Op acht verschillende plaatsen in onze gemeente zijn reeds voorwerpen opgeslagen, bij gebrek aan voldoende ruimte op 181. Het weerhoude U niet te blijven geven. We legden juist dezer dagen deze nood aan de loco-burgemeester voor. Mogelijk krijgen we een extra tijdelijke opslagruimte. Tenslotte moeten we eerst voldoende voorwerpen hebben om ooit in aanmerking te kunnen komen voor een boerderij. Als U, maar dan ook allen, alsook Uw vrienden en kennissen, doorgaat zoals het afgelopen jaar, zal ons dat geen moeite kosten.

We blijven de Historische Vereniging en haar expositieruimte in Uw volle belangstelling aanbevelen!

G. van der Schoor

IN MEMORIAM

Het bestuur der Historische Vereniging Barendrecht deelt U bij dezen mede dat de heer B.A. Leenheer 12 augustus 1981 ons door de dood is overleden.

Sinds de verschijning van ons Contactblad maakte hij deel uit van de vaste medewerkers ter verspreiding van ons blad.

Vanaf deze plaats betuigen wij ook van harte onze deelneming aan zijn vrouw en kinderen.

NIEUWE LEDEN

Op 17 augustus 1981 bedroeg het aantal leden 182.

Laten we proberen op 13 december a.s., het vijfjarig bestaan van de Historische Vereniging, de tweehonderd te halen (dit was ons streven al voor 31 december 1980). Leden doet U best en werf onder Uw familie of vrienden een lid!

Sinds 20 januari 1981 hebben zich de volgende leden aangemeld:

28-1-1981	: W.M.G. Groenenboom	Barendrecht
23-2	: A. Dijkstra	"
	: A. de Pee	"
23-3	: B.C. Bouwen	"
27-3	: mw. D.M. Vermaat-v.d. Vorm	"
18-5	: P.M. Ophof	"
12-6	: K. Beenhakker	"
	: A. den Otter	"
13-6	: mw. Y.L. Burggraaff-Hoornweg	"
	: J. Burggraaff	"
29-6	: J. van Veelen	"
	: mw. H. Kluit	"
	: J.J. den Otter	"
9-7	: J.M.J. Tieman	
	: J. Vermaas	"
23-7	: H. Moerkerken	"
17-8	: M. Zoutendijk	"

LEZING VAN DE HEER M.A. BAKKER, OP 18 MEI 1981

"De luchtsgesteldheid is ook hier, even als in de meeste streken van ons Vaderland, zeer veranderlijk; hetwelk voornamentlijk veroorzaakt wordt door de nabijheid der zee en de omringende rivieren.

Niet zelden is het op den zelfden dag het eene uur zeer warm en het andere zeer guur en omstuimig, of althans vochtig en koud, naarmate de zeedampen aan- of afgevoerd worden.

Nogtans kan men het er niet ongezonder noemen. De frissche gelaatskleur en het goede voorkomen der inwoners pleiten eerder voor het tegendeel. Bij eene matige levenswijze en eene betamelijke voorzorg omtrent de kleeding, vooral des morgens en des avonds, kan men er zelfs een' hoogen ouderdom bereiken."

Ik citeer hier de heer J.W. Regt uit zijn Geschied- en Aardrijkskundige Beschrijving van den Zwiindrechtschen Waard, den Riederwaard en het Land van Putten over de Maas [1].

Voor wat betreft de frisse gelaatskleur en het goede voorkomen kan ik als niet in Barendrecht geborene en getogene, dus als objectieve buitenstaander, U allen aankijkend, constateren dat wat dat aspect betreft er in die 140 jaren na het verstrijken van zijn waarnemingen, niets veranderd is. De hoge ouderdom komt vanzelf als U in deze streek blijft wonen en U uiteraard de adviezen van de heer Regt niet in de wind slaat.

Ik ben zelfs zo vrij te veronderstellen dat het mede aan die gezonde klimatologische omstandigheden te danken is dat ook Uw kerkgebouw van de Hervormde Gemeente zo'n hoge ouderdom heeft bereikt en er zo schilderachtig bijstaat. Want dat die kerk oud is, is een feit. Wat onbekend is, is de juiste ouderdom. Verschillende schrijvers hebben getracht het tijdstip van de bouw te bepalen.

Van der Aa meldt in zijn Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, dat de kerk in 1370 gebouwd moet zijn [2]. Hij voert hier verder geen motieven voor aan.

Regt is voorzichtig en schijft dat volgens sommigen de kerk in het jaar 1370 moet hebben bestaan, hetgeen vermoed wordt uit een stuk blauwe steen, in 1771 gevonden en toen in de muur van de kerk gemetseld. De steen had het opschrift: "in den jare onses Heere 1373 brack dit Landt van Barendrecht inne" [3].

Ook Verheul meldt in zijn boekje "IJsselmonde, Ridderkerk en Barendrecht, alsmede verdwenen en nog bestaande merkwaardigheden in het oostelijk gedeelte van het eiland IJsselmonde" dat die steen is gevonden. Hij laat hem echter in 1777 vinden in plaats van in 1771 en gebruikt de steen verder niet als motivering voor een vermoeden dat de kerk uit die tijd stamt. Nee, hij doet dat op andere gronden. De kerk is volgens hem gebouwd op een plaatselijke verhoging of zogenaamde vluchtheuvel en daarom vermoedt men volgens hem, dat deze slechts uit een langwerpige schip bestaande kerk reeds voor de grote vloed van 1373 gebouwd was. Aldus Verheul [4]. De blauwe steen is een aanknopingspunt, de vluchtheuvel minder naar mijn mening.

Wat was er omstreeks 1370 en 1373 aan de hand in Barendrecht? En bestond Barendrecht toen reeds? Laten we ons dat eens eerst afvragen. Volgens L.F. Teixeira de Mattos in zijn boek "De waterkeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland" zijn Barendrecht en Carnisse van zeer oude oorsprong. Barendrecht wordt reeds genoemd in 1283, Carnisse in 1320 [5]. Deze dorpen maakten deel uit van de oude Riederwaard, een polder niet te verwarren met de huidige polders Oud- en Nieuw-Riederwaard. Bekend is dat deze Riederwaard verschillende ambachtsheerlijkheden bevatte zoals Barendrecht, IJsselmonde, Pendrecht, Carnisse, Riederambacht (Ridderkerk) en Rhoden, het huidige Rhoon. In de stukken, die dateren van vóór 1331 worden slechts

de dorpen Barendrecht, Riederkerke en Carnisse genoemd. Aldus Bilderbeek in zijn "Geschiedenis der polders Oud- en Nieuw Reijerwaard" uit 1914 [6].

Sedert 1448 wordt de naam Riederwaard gebruikt voor de nieuwe polders Oud- en Nieuw Riederwaard, en gaat hij verloren voor de ambachten die er voorheen toe gerekend werden als Barendrecht, IJsselmonde, Pendrecht, Carnisse en Rhoon. De oude Riederwaard was volgens Teixeira de Mattos reeds bedijkt in 1288, in welk jaar Graaf Floris V daaraan een handvest gaf betreffende het onderhoud van de dijken, waarin ook reeds van Heemraden werd gesproken [7].

En volgens Ramaer in zijn "Geographische geschiedenis van Holland bezuiden de Lek en Nieuwe Maas in de Middeleeuwen" bevatte de Riederwaard vóór de inundatie van 1375 de kerkdorpen Barendrecht, Carnisse, IJsselmonde, Riederkerk en Pendrecht [8]. En die dorpen lagen langs de omtrek tegen de ringdijk [9].

En Texeira merkt in 1920 op dat de huidige polder Binnenland destijds binnen de omringing van de oude Riederwaard lag, waarvan de dijk ter plaatse ongeveer samenviel met de tegenwoordige Voor- en Gebroken dijken tussen de polders Binnenland ener- en Buitenland en Ziedewij anderzijds. Ook de dorpen Barendrecht en Carnisse lagen en liggen nog aan de Voordijk [10].

Een en ander maakt het minder duidelijk wat de taak van de vluchtheuvel is geweest waarop de kerk uiteindelijk gebouwd is. Ook zonder die vluchtheuvel is het waarschijnlijk dat Barendrecht vóór 1373 een kerkdorp was, gelegen binnen tegen de dijk van de oude Riederwaard. Een mogelijkheid die overblijft is dat de kerk er eerder was dan de dijk! Dat moet dan wel vóór 1288 respectievelijk 1283 geweest zijn. U herinnert zich nog wel! De jaartallen die Teixeira noemde als waarschijnlijk voor de bedijking en het voorkomen van de naam van het dorp Barendrecht. Deze veronderstelling wordt minder gewaagd als men overweegt dat er in 1293 een pastoor in West-Barendrecht was, die een spitaal of ziekenhuis stichtte te Brielle op St. Bartholomeusdagh. Aldus de "Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem" [11]. Dat hier over West-Barendrecht wordt gesproken, doet vermoeden dat de splitsing in Oost- en West-Barendrecht reeds had plaatsgevonden. Hetgeen wordt bevestigd door Van Bilderbeek, die waarschijnlijk acht, dat de bedijking van de Riederwaard reeds in het begin van de dertiende eeuw moet hebben plaatsgevonden. Hij toont dat aan aan de hand van oorkonden waarin telkens van Riederwaard wordt gesproken als van een dijkage met Dijkgraaf en Heemraden, verdeeld in verschillende ambachtsheerlijkheden [12]. U merkt, de veronderstelling wordt toch weer gewaagd.

We kunnen thans wel wat voorzichtige conclusies trekken. Barendrecht is een dorp dat in 1283 al bestond. Als we er van uitgaan dat waar een pastoor is ook een kerk in de buurt moet zijn, dan was de kerk er waarschijnlijk in 1293. Gaan we uit van Ramaer met zijn bedijking in het begin van de dertiende eeuw en onze "vluchtheuvel"-theorie, eerst de kerk dan de dijk, dan is der kerk verschrikkelijk oud, nl. begin dertiende eeuw. Wilt U toch liever wat bescheiden blijven in Barendrecht en het houden op rond 1290, dan blijft het raadsel van de taak die de vluchtheuvel van Verheul moet hebben gehad. Ik mag dit probleem gaarne in Uw gewaardeerde aandacht aanbevelen.

Minder belangwekkend voor bepaling van de ouderdom van de kerk, maar toch interessant, is de vaststelling van het tijdstip waarop de dijk van de Riederwaard is gebroken, het land is ondergelopen en voor wat Barendrecht betreft tot 1483 onder water heeft gestaan. Ook hier zijn de verschillende auteurs het niet met elkaar eens. Ramaer bestrijdt de mening van Van Gouthoeven als zou de breuk hebben plaatsgevonden omtrent dertiendach in 1374 (6 januari). Volgens hem gaat het hier in werkelijkheid om 8 februari 1375 [13]. Deze opvatting wordt bestreden door Van Bilderbeek, die tot de conclusie komt aan de hand van een stuk gedateerd 8 februari 1375, waarin

Aelbrecht van Beieren opdracht geeft tot bedijking, dat de "inbraak" op op 2 februari 1373 plaatsgevonden moet hebben. Er waren twee doorbraken van de dijk, waarvan één bij Bolnes en een bij Barendrecht [14].

Fockema Andrea heeft het in zijn "Schets van Zuid-Hollandse watersnoden in vroeger tijd" over de Valentijnsvloed op 14 februari 1374, waardoor o.a. de Riederwaard inbrak en geruime tijd bleef drijven. Hij bedoelt daarmee dat de zee vrijerlijk kon in- en uitstromen [15]. Hoe het ook zij, zij moeten allen onkundig geweest zijn over het bestaan van de steen, die in de Barendrechtse kerk ingemetseld zat. Want daar staat het toch duidelijk op te lezen!

Sedert 1448 wordt zoals eerder gezegd de naam Riederwaard gebruikt voor de nieuwe polders Oud- en Nieuw Riederwaard en gaat hij voor de ambachten die er voorheen toe werden gerekend, als Barendrecht, IJsselmonde, Penderrecht, Carnisse en Rhoon, verloren. Na de doorbraak van de dijk bleef het land van Barendrecht en Carnisse geruime tijd onbedijkt. De grenzen van de heerlijkheden bleven volkomen bekend. En men ziet na de nieuwe inpolderingen in de vijftiende eeuw de afstammelingen der vroegere heren nog steeds deze heerlijkheden bezitten [16].

Voor de bedijking van Barendrecht en Carnisse werd op 20 december 1483 een overeenkomst gesloten tussen Jan van Wassenaar, burggraaf van Leiden, heer van Oost-Barendrecht, Jakob Danissen, heer van West-Barendrecht en Elisabeth van Loon, vrouwe van Moerkerken en van Carnisse. Door Maximiliaan en Philips de Schone werd deze overeenkomst op 14 juni 1484 geaprobeerd [17].

Burgerlijk werden de heerlijkheden in het begin van de negentiende eeuw samengevoegd tot twee gemeenten: Oost-Barendrecht; West-Barendrecht en Carnisse, die echter niet veel later werden verenigd tot één gemeente Oost- en West-Barendrecht. Sedert de Kieswet van 1896 enkel Barendrecht genoemd [18].

Het wordt tijd om de kerk van de Hervormde Gemeente Barendrecht eens nader te bekijken.

Tot 1795 werden de plaatselijke hervormde groeperingen Kerken genoemd. Na die tijd spreekt men bij de Hervormden van Gemeenten en van het landelijk verband van gemeenten van de Nederlands Hervormde kerk. Zulks in tegenstelling tot de Gereformeerden, Christelijk-Gereformeerden en kleine groeperingen (alle na 1795 ontstaan), die het oude gebruik hersteld hebben om plaatselijk over een kerk te spreken en landelijk over de kerken [27].

De kerk heeft er niet altijd uitgezien zoals thans. Er hebben in de achttiende, vorige en deze eeuw enkele verbouwingen en verbeteringen plaatsgevonden. Volgens Regt heeft er in 1771 aan de oostzijde en volgens Verheul in 1777 aan de noordzijde een uitbreiding van het kerkgebouw plaatsgehad. Zij zullen beiden wel dezelfde uitbreiding op het oog hebben gehad. Als we voor het gemak even daarvan uitgaan, valt het toch niet mee om te achterhalen aan welke zijde en in welk jaar de bedoelde werkzaamheden zijn verricht. Koster Van der Hoek maakt er geen melding van in zijn "Geschiedenis van de Hervormde Gemeente Barendrecht" uit 1936 [19] en ook in het archief van de Hervormde Gemeente is bij mijn weten niets te vinden, dat enige opheldering geeft.

In 1787 is de oude dakruiter, die op het midden van het kerkdak stond, vervangen door het torentje zoals U dit thans kunt aanschouwen. Volgens Verheul, en iedereen zal het daarmee eens zijn, voor zover hij zich de oude toestand kan voorstellen, heeft deze verandering het karakter van het gebouw zeer verbeterd en tevens het silhouet van het dorp verfraaid [20].

Op één van de vier lichtkronen, die in de kerk hangen, is gegraveerd: "Deze kroon is present gedaan aan de kerk van Barendrecht, door Ary Verheul, dijkgraaf van Carnisse, anno 1781". De architect Verheul betreurt dat ten

behoefte der elektrische verlichting, de armen van de kronen naar beneden zijn gedraaid, waardoor de vorm er niet fraaier op is geworden [21]. Laat die kritiek gerechtvaardigd zijn uit esthetische overwegingen, de koster zal daar anders over hebben gedacht.

Koster Van der Hoek met name was van mening dat de kaarsen en de aan de muur hangende petroleumlampen de kerk slecht verlichtten. Het was altijd even duister. Ging de kerk om zes uur 's avonds aan en werd het om zeven uur pas donker, dan moest hij om half vijf de kaarsen al aansteken. Een en ander kon niet onder de dienst geschieden, omdat hij daar een uur mee bezig was. Hadden nu die kaarsen tweemaal gebrand, dan mocht hij de rest hebben. De kaarsen waren dan zo kort geworden, dat hij ze met een mes uit de doppen moest peuteren. Begrijpelijk dat ze dan niets meer waard waren [22].

Het orgel is omstreeks 1911 geplaatst. Wij citeren weer Verheul:

"Het inwendige, dat wij door de wijde ingang onder de toren, betreden, maakt niet tegenstaande dat het interessante details bevat, een ongezellige koude indruk. Hoofdzakelijk is dat het gevolg van de aanbouwen aan de noordzijde van de kerk, waardoor het zuivere karakter van het kerkinterieur geschonden werd en de ruimte meer een zaalvorm verkreeg. Gebrek aan goede deskundige leiding bij de uitvoering der uitbreidingen heeft trouwens nog meer verknoeid, wat voorkomen had kunnen worden. Heel duidelijk is nog het oude langschip, dat met een gewelfd blauw-grijs geverfd plafond is afgedekt, te onderscheiden. Tegenover het koor, dat met het langschip onder één nok ligt en waarin een fraai beschilderd wetbord hangt (ik merk op dat dit thans enigszins anders is), is het betrekkelijk nieuwe orgel geplaatst, dat met een te zwaar ontworpen front het kerkinterieur ook al niet ten goede komt".

U hoort, hier spreekt de bekende Rotterdamse architect in 1935 met kennis van zaken op hem bekend terrein [23].

Op de plaats waar thans de watertoren staat, die daar in 1911 gebouwd is, lag vroeger de begraafplaats. Deze werd in 1871 gesloten [24].

Nu we zo langzamerhand aan het einde van ons verhaal zijn gekomen, zou ik U graag nog wat willen zeggen over het archief van de Hervormde Gemeente Barendrecht. Daar heeft mijn komst in Uw vereniging toch uiteindelijk alles mee te maken. Ik vrees echter dat ik U voor wat betreft de uitvoerigheid moet teleurstellen. Als ambtenaar heb ik het archiefje van de Hervormde Gemeente beschreven, er een inleiding op gemaakt en daardoor volgens de regels van de kunst een hulpmiddel gemaakt dat naar ik hoop de weg wijst naar het eigenlijke archief en het toegankelijk maakt. Meer pretenties heeft het niet.

Als persoon heb ik U vanavond iets verteld over zaken die mij zijn gaan interesseren bij het werken aan het archief, en U heeft gemerkt waartoe dat kan leiden, en waarvan ik dacht dat het U ook zou interesseren. Het is thans aan U, en dat is U zeker toevertrouwd, het archief in het Gemeentearchief te Rotterdam te gaan bestuderen.

Ik kan het niet nalaten, ik meld me straks nog aan bij Uw vereniging, U te wijzen op twee uit historisch oogpunt bezien, interessante zaken, die in dat archiefje naar voren springen.

De eerste betreft de uiteindelijke instelling van een burgerlijk en kerkelijk of diakonaal armbestuur. Deze affaire heeft gedurende tien jaren, van 1853 tot 1863, de gemoederen in de Hervormde Kerk beziggehouden. Er zijn aardig wat stukken over in het archief te vinden.

Een tweede zaak betreft de doleantie. Ook hierover bevat het archiefje een schat aan informatie uit deze voor Barendrecht zeer roerige periode. In tegenstelling tot de afscheiding in 1834, die in Barendrecht weinig beroe-

ring teweegbracht in verhouding tot andere gemeenten, liepen hier de emoties rond 1887 hoog op. De afscheiding dringt pas in 1838 tot Barendrecht door. In 1835 scheidt zich één echtpaar af. En het duurt tot 1838-1839 voor een kleine groep de Hervormde Kerk verlaat [25]. Op 29 januari 1887 wordt echter door de gehele rechtzinnige kerkeraad besloten te breken met de synodale organisatie van de Hervormde Kerk van 1816. Ook de kerkvoogden en notabelen stemmen in. De gehele kerkeraad wordt dan door de synode van de Nederlands Hervormde Kerk uit zijn ambten en bedieningen ontzet, waarop de classis van Rotterdam wordt opgedragen in de plaats te treden van de kerkeraad.

Zonder proces, de processen over de eigendommen van de kerk werden in andere gemeenten verloren, vangt ds. Foppe Fortuin van de dolerende gemeente aan met de bouw van een nieuw kerkgebouw. Aangezien de afstand tot het oude kerkgebouw slechts 105 ellen bedraagt, rijst er bezwaar van hervormde zijde. Op 29 september 1889 komt een commissie van het provinciaal bestuur van Zuid-Holland de situatie ter plaatse bestuderen. Zij constateert staande bij het in aanbouw zijnde kerkgebouw aan de Singel, dat zij het gezang uit de hervormde kerk niet kan horen "hoewel de ramen openstonden". De doleante gemeente krijgt derhalve vergunning om te bouwen [26].

Het is niet verantwoord uit de nadrukkelijke aanwezigheid van stukken over deze twee kwesties de conclusie te trekken dat de rest van het archief minder belangwekkend zou zijn. Dit is maar een greep uit het geheel, daarnaast zijn er veel stukken zoek geraakt naar mijn mening. Het zou een mooie taak voor een Historische Vereniging kunnen zijn te vergelijken met gegevens uit andere archieven en misschien zo de lacunes op te vullen.

Om met Van der Aa te spreken: "Barendrecht is niet groot, maar vrij levendig". En dat kan ik na dit alles beamen.

Ik dank U voor Uw aandacht.

LITERATUUR

- [1] REGT, J.W., Geschied- en Aardrijkskundige Beschrijving van den Zwijndrechtsen Waard, den Riederwaard en het Land van Putten over de Maas, blz. 8, Zwijndrecht (1948).
- [2] AA, A.J. van der, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden bijeengebracht door A.J. van der Aa, 2e deel B, Gorinchem (1840).
- [3] REGT, J.W., zie [1], blz. 179.
- [4] VERHEUL, J., IJsselmonde, Ridderkerk en Barendrecht alsmede verdwenen en nog bestaande merkwaardigheden in het oostelijk gedeelte van het eiland IJsselmonde, blz. 145, Arnhem (1935).
- [5] TEIXEIRA DE MATTOS, L.F., De waterkeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland, deel VI, blz. 414, 's-Gravenhage (1920).
- [6] BILDERBEEK, W.H. van, Geschiedenis der polders Oud- en Nieuw-Reyerwaard, blz. 5, Dordrecht (1914).
- [7] TEIXEIRA DE MATTOS, L.F., zie [5] blz. 263.
- [8] RAMAER, J.C., Geographische geschiedenis van Holland bezuiden de Lek en Nieuwe Maas in de Middeleeuwen, blz. 205, Amsterdam (1899).
- [9] RAMAER, J.C., zie [8] blz. 207.
- [10] TEIXEIRA DE MATTOS, L.F., zie [5], blz. 414.
- [11] Bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem, 2e deel, blz. 158, Haarlem (1874).
- [12] BILDERBEEK, W.H., zie [6], blz. 4 en 8.
- [13] RAMAER, J.C., zie [8] blz. 207 en 208.
- [14] BILDERBEEK, W.H., zie [6], blz. 8 en 9.

- [15] FOCKEMA ANDREA, S.J., Schets van Zuid-Hollandse watersnoden in vroeger tijd.
- [16] RAMAER, J.C., zie [8], blz. 209.
- [17] RAMAER, J.C., zie [8], blz. 210.
- [18] TEIXEIRA DE MATTOS, L.F., zie [5], blz. 415.
- [19] HOEK, C. VAN DER, Geschiedenis van de Hervormde Gemeente Barendrecht, Barendrecht (1936).
- [20] VERHEUL, J., zie [4], blz. 145.
- [21] VERHEUL, J., " " , blz. 146.
- [22] HOEK, C. VAN DER, zie [19], blz. 38
- [23] VERHEUL, J., Zie [4], blz. 146.
- [24] Inventaris van de archieven van de Hervormde Gemeente Barendrecht. Inventarisnummer 223.
- [25] idem. Inventarisnummer 57.
- [26] SMITS, C, De afscheiding van 1834. Tweede deel Classis Dordrecht, blz. 248. Dordrecht (1974).
- [27] BOOM, H. TEN, Geschiedenis van de kerkelijke instellingen in Nederland, blz. 13, 's-Gravenhage (1980).

M.A. Bakker

SANNIËN

Wanneer je schrijft over sanniën dan kan dit niet alleen over de sannieplank, maar moet de dip er toch vooral niet buiten gelaten worden; deze is net zo belangrijk bij dit spel als de sannieplank. Net als bij ijshockey de stick en de puck niet te scheiden zijn, zo zijn bij sanniën plank en dip onafscheidelijk.

In de lente na de lange winteravonden speelde de Koedoodse jeugd na het avondeten tussen licht en donker, wegkruipertje tussen de reetklampen, palenschelven, weeghuisje en biezenschuur op de ka en havenkant. Dit werd afgewisseld met het riskante spel genaamd koten en het meer ontspannende sanniespel.

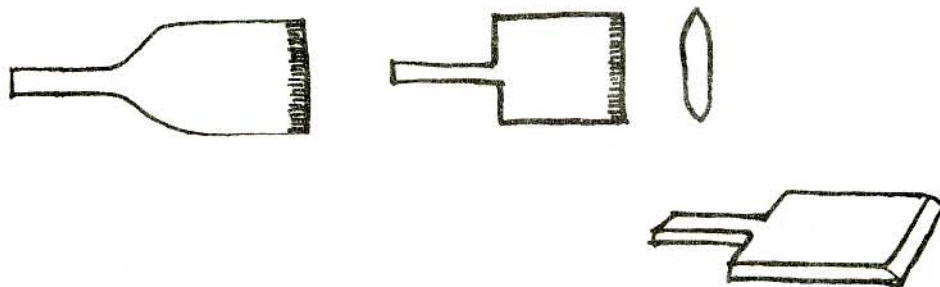
Het sanniespel was voor mij en mijn schoolkameraden het aantrekkelijkst wanneer grotere, reeds werkende, broers en buurjongens meespeelden. Soms mochten ook een paar meisjes, waarvan de ouders het goedvonden dat ze even het kousenstoppen of het naaiwerk lieten rusten, meedoen. Toen gold nog zeer sterk het gezegde: een vrouwenhand en een paardetand moeten altijd gaan. Ondanks dat de meisjes, of uit werken of mee naar het land gingen, moesten ze 's avonds ook nog bezig zijn, terwijl de jongens vrijaf kregen.

Bij het spel was het aantal deelnemers onbeperkt, maar in de buurtschap Buiten Koedood (negen huizen plus één: De Heuvel) was het aanbod nooit groot. Zo'n 50 à 55 jaar geleden was het geen probleem dit spel op de dijk te spelen, daar de auto's die er op de dag voorbij kwamen op één hand te tellen waren, en 's avonds kwam er natuurlijk niet een voorbij.

Misschien werd dit spel op andere plaatsen niet met dezelfde spelregels gespeeld als bij ons. Na enkele informaties bij een paar oudere Koedoodse meespelers wil ik proberen onze regels zo duidelijk mogelijk op te schrijven. De aanvullingen die ik nodig had komen van de in de buurtschap Koedood geboren bewoners: broer Klaas (67) en heer Kleinjan (70?), die bleken te beschikken over een zeer goed geheugen.

Zoals reeds vermeld werd het spel gespeeld op de dijk, toen nog een grindweg met aan de ene kant huizen met rieten daken zonder goot en aan de andere zijde een steile berm. Met een mes of spijker werd op de weg een vak getrokken van $\pm 1 \text{ m}^2$, waarin de eerstbeginnende ging staan met sannieplank en dip.

Wij kenden twee modellen sannieplank, de een viel iets groter uit dan de andere. De dip was ongeveer even lang als de breedte van de sannieplank, 15 à 20 cm en had de dikte van een flinke bezemsteel met aan de beide einden afgestompte punten, hetgeen bij het opvangen wel eens pijnlijke gevolgen had.

Degene die aan slag was en in het vierkant stond moest proberen de dip vanuit de hand, zoals bij tennissen, zo ver mogelijk weg te slaan, hopen dat de andere, op een afstand staande, deelnemers de dip niet vingen. De dip moest op redelijk vangbare hoogte worden geslagen. Wie hem opving kreeg punten: in de pet 50, in de schort 50, met twee handen 75 en met één hand 100 punten; de langste speler had de meeste kans.

De opvanger of de pakker probeerde de dip in het hok terug te gooien; lukte dit dan was degene die aan slag was af en kreeg geen enkele punt. De gooier (opvanger) mocht nu aan slag.

Degene die vanuit het vak de eerste keer had geslagen mocht onder het teruggooien wel uit het vak om te trachten de dip op zo groot mogelijke afstand van het vak te slaan, wat hem tot een groot aantal punten (in voeten uitgerekend) kon brengen; hij mocht de dip echter niet meer met de handen aanraken. Wanneer hij de dip bij het teruggooien al in de lucht weer kon terugslaan was dit de eerste winst, want hij mocht dan nog driemaal de dip op de sannieplank brengen. Dit kon gebeuren door een rollende beweging van de dip of door op een van de geschuinde punten te slaan, zodat de dip opsprong. Het was dan zaak hem meteen zo ver mogelijk van het hok (vak) te slaan. Het was niet toegestaan met de dip op de sannieplank te lopen.

Driemaal mocht hij slaan en bij elke slag probeerde men de dip te vangen. Als de dip op het rieten dak werd geslagen, waar hij dan langzaam afrolde, was het gemakkelijk vangen. Werd de dip in het gras van de berm geslagen dan moest men hem hieruit proberen te krijgen met de sannieplank; dit telde ook voor een slag. Iedere aanraking op de grond telde voor een slag.

Wanneer de dip bij de eerste, tweede of derde slag wordt gevangen, dan is degene die in het vak staat af; wordt de dip bij de eerste of tweede keer niet opgevangen dan moet de speler op de plaats waar de dip neerkwam weer slaan om de grootst mogelijke afstand te krijgen.

Als de speler driemaal geslagen had en de dip niet werd opgevangen, schatte hij de afstand van de plek waar de dip neerkwam tot het vak in voeten, hij schatte dus zo hoog mogelijk b.v. 180 voet. Wanneer een der deelnemers dacht dat er te hoog werd geschat dan zei hij "poten" (voeten). Was er bij het schatten te hoog gegrepen, dan was de speler af en had niet een punt. Daarom was het verstandig niet te hoog te schatten. Maar altijd waren er wel bij die geen begrip hadden van afstand.

De gewieksten wisten wel dat de afstand tot keldervenster 1 zoveel, tot keldervenster 2 zoveel en tot het slop zoveel voeten bedroeg.

Je moest zelf je punten maar onthouden, want dit was een jeugdspel zonder problemen. De grootste tegenvaller was natuurlijk als de dip bij de derde slag werd opgevangen; je had dan al zoveel punten in je achterhoofd, maar het resultaat was toch nul!

J. Vermaas
Oude Haven 79

OUDERE EN NIEUWERE VELD- EN WATERLOOPNAMEN
EN BARENDRECHT EN NAASTE OMGEVING*

II

De hier volgende aanvulling van de lijst vangt aan met het nummer 75. Dit geschiedt ter duidelijke onderscheiding van de namen die op de oorspronkelijke lijst vermeld en genummerd zijn, nl. van 1 t/m 70.

Bij het raadplegen van de kaart, behorend bij de oorspronkelijke lijst, daar op vermelden ten zuiden van de Molenpolderse Zeedijk, iets links én iets rechts van nr. 39: 75

De lijst aanvullen met: 75. De Twee Truien

Vermelden daar waar Essendijk en Korte Koedoodse Dijk in elkaar overgaan, precies onder de driehoek bij nr. 40: 76.

Lijst aanvullen: 76. Het Biehoek.

Vermelden geheel in het westelijk deel van de Zuidpolder, direct oostelijk van de dijk, schuin links onder nr. 65: 77.

Lijst aanvullen: 77. Het Wijde Gat.

Vermelden naast een denkbeeldige lijn, getrokken in het verlengde van de Korte Koedoodse Dijk tot aan de Voordijk, iets westelijk van Vrijenburg: 78.

Lijst aanvullen: 78. De Lange Meet (niet te verwarren met nr. 20).

Vermelden ten noorden van de Voordijk, iets rechts van nr. 1: 79.

Lijst aanvullen: 79. De Steenhoek.

Vermelden ten zuiden van de Essendijk, iets links van nr. 38: 80.

Lijst aanvullen: 80. De Dirk.

Vervolgens met de kaart voor ons nog enige vermeldenswaardigheden.

Nr. 41 behoort iets zuidelijker te worden vermeld, doch nog wel ten noorden van de Molenpolderse Zeedijk.

't Hoekstuk moet (of moet ook, als er sprake zou zijn van een zelfde benaming voor twee aparte stukken land) worden vermeld (nl. nr. 42) in het meest zuid-oostelijke stuk van de Portland Polder, direct boven pr. Carnisse.

Tot slot nog attentie voor de nummers 45 en 65.

Nr. 45, De Kil, zou ook wel de Kilsloot genoemd worden.

Nr. 65, Kerkepad, enz., zou ook bekend staan onder Noorder Kasloot. De Zuider Kasloot is gelegen aan de zuidzijde van de Kil of Kilsloot. Bijgevolg op de kaart vermelden: 81.

Lijst aanvullen: 81. Zuider Kasloot.

Deze aanvulling vloeide voort uit een gesprek tussen de heren A.C. den Otter en J. Vermaas. De laatste vertelde in het septembernummer van 1980 reeds over het ijsballen.

De heer Vermaas, geboren en getogen op (of aan?) de Buiten Koedood, moest die plek verlaten ten gevolge van de dijkverhoging, voortvloeiend uit de Deltawerken. Hij, met vrouw en kinderen, deelde dit lot met een achttal andere families, allen tot dan wonend in dijkwoningen, gelegen aan de rivierzijde van de dijk.

Een kleine gemeenschap, levend van landbouw en griend. Zeer ingetogen in stijl van leven en, op een enkele uitzondering na, allen tot één kerkelijke gezindte behorend. Er was duidelijk onderscheid van de op korte afstand gelegen Binnen Koedood, waar uitsluitend de landbouw voor het dagelijks brood zorgde.

Begrijpelijk dat het gesprek rondom de veldbenamingen zich in belangrijke mate bepaalde tot dat uiterste westen van Barendrecht en het aanpalend deel van Rhoon. Een enkele benaming, een bepaalde aanduiding was zelfs de heer Den Otter nieuw, ondanks zijn brede en diepgaande bekendheid omtrent Barendrecht en omgeving. Je zou zo denken Middeldijk en Buiten Koedood liggen toch niet zó ver uiteen. Maar toch....

Zo in gesprek met elkaar, waartoe ook de jeugdherinneringen van mevrouw Vermaas, van huis uit een meisje uit Rhoon, het nodige bijdroegen, kwam het gesprek op "kerkpaden". Den Otter vermeldt er reeds enige in de lijst onder de nummers 64 en 65. Nummer 65 is de elders genoemde Noorder Kalsloot.

"Dan was daar ook nog 'De Balk'", merkte Vermaas op. "De Balk" vormde de verbinding over de Koedood heen, op een plaats meer naar het westen toe, nog op geruime afstand voorbij Reestijn. Een schakel in het kerkepad dat toeliep op het Rhoonse Veer, de kerk van St. Willibrord. Wie ook maar iets van de geschiedenis van onze buurgemeente Rhoon afweet, weet dan ook van het voor onze omgeving merkwaardige feit, dat door alle rumoer en vaak gewelddadigheden heen, aldaar een loot aan de stam van de kerk van Rome zich handhaafde. Reeds in 1620 werd daar weer een parochie gesticht.

"Maar wie", zo vroegen wij ons af, "maakten die verre wandeling, als zij, wonende ten noorden van de Koedood - en daarmee onder de rook van Rotterdam - toch wel tot een Rotterdamse parochie zouden behoren?".

Als dit soort vragen rijst ontkom je er niet aan je blik verder te richten dan de eigen gemeente en de naaste landelijke omgeving. Dan kan je al spoedig niet meer om je grote, noordelijk gelegen buur heen.

In de tijd van de Balk was het in noordelijke richting ook volop landelijk gebied, dat wel. Bovendien zou het tot bijna de eeuwwisseling duren dat het gebied dáár nog steeds tot de landbouwgemeente Charlois behoorde. En wie zag, ook voor een kerkgang, in die tijd tegen een verre wandeling op? Het was de wijze van leven die tot de komst van de fiets tot het vertrouwde patroon behoorde.

Die grote buur had tot ver in de vorige eeuw ook Kralingen als zelfstandige gemeente nabij. Toen in 1958 de begrenzing van de parochies ter hand werd genomen, werd die ook voor de St. Lambertus, de kerk van Kralingen, bepaald.

Dit feit en de verder vermelde wetenwaardigheden omtrent de parochies in Rotterdam en omgeving werden mij aangereikt door drs. L.J.S. Rogier van het Rooms-Katholiek Kerkelijk Bureau (documentatie kerkelijke archieven, enz., Hang 8 te Rotterdam). Ook van de secretaresse aldaar, mevrouw Van der Lugt, vernam ik waardevolle inlichtingen. Bereidvaardig - zo maar op enige door mij per telefoon gestelde vragen - schudde de heer Rogier feiten en jaartallen, namen, enz. uit zijn mouw, waarvan ik U,

in het kader van dit artikel, er helaas maar enkele kan doorgeven. Ik heb echter nauwkeurig notitie gehouden van de vooral op Rotterdam-Zuid betrekking hebbende gegevens. Wie belangstellend is, zal ik ze gaarne doorgeven.

U ziet waar zo'n vraag omtrent herkomst van de kerkgangers over de Balk al niet toe kan leiden.

En één van de Kralingen aangrenzende parochies was die van Rhoon. De grens liep ter hoogte van de Dordtsestraatweg!

Toen in het gebied van St. Lambertus, ten zuiden van de Maas, havenaanleg en woningbouw ter hand werd genomen werd van uit die parochie kapelaan

Gomperts aangewezen als bouwpastoor voor dat gebied. In 1884 vindt dan de plechtige kerkwijding plaats aan het Stieltjesplein, de parochie van de Heilige Martelaren van Gorinchem. Dat was acht jaar nadat Gomperts zijn arbeid had aangevat, komende van de overzij.

Dan wordt ook de grens aan de kant van Rhoon verlegd. Deze loopt dan over Koedood - Steenenkade. Afgaande op de benaming Steenenkade vermoedt mevrouw Vermaas, aan de hand van jeugdherinneringen uit Rhoon, dat de grens het verloop van de Koedood heeft gevolgd. Maar de Balk bleef nog jaren. Drs. Rogier weet dat er vele jaren lang een katholieke familie op Smitshoek heeft gewoond. Hij veronderstelt dat de binding met de oorspronkelijke, bovendien plattelands, parochie reden is geweest van het nog lange tijd gevolgde gebruik van pad en Balk.

Het Stieltjesplein was ook niet naast de deur, zomin als in 1902 (of 1906) de kerk van de dan nieuwe St. Franciscus van Assisië-parochie aan het Afrikaanderplein op dit punt veel verbetering bracht. Als in het begin van de twintiger jaren Charlois en Tuindorp hun (hulp)kerken krijgen is de fiets inmiddels ingeburgerd. De gemeentegids van Barendrecht van 1980 leert dat Smitshoek kerkelijk thans tot de parochie van Zuidwijk behoort*. Ook de tijd van de kerkepaden in Barendrecht en omgeving behoort tot het verleden.

Naast dit verhaal naar aanleiding van één kerkepad, nota bene niet eens op Barendrechts gebied gelegen, behoren de paden van eigen bodem nog enige aandacht. De namenlijst in het februarinumnummer 1981 nalopend, vind ik onder nr. 29 de Paddewei, lopend van Singel in zuidelijke richting tot aan de Middeldijk, en zie ik onder 64 Kerkepad - naar Barendrechtseveer, als een vervolg op de Paddewei.

Tijdens het gesprek, dat aanleiding is geworden tot deze tweede aflevering van Veld- en Waterloopnamen, plus een staartje (!), werd er aan herinnerd

*Te dezer plaatse - volledigheidshalve - de belangrijkste data in het bestaan van de Rooms-Katholieke Gemeenschap alhier, door pastoor Van Leeuwen verstrekt:

In 1944 werden vanuit de parochie De Heilige Kruisvinding, Rotterdam Beukendaal, de eerste eucharistievieringen bediend. Aanvankelijk in het Stationskoffiehuis. Later, als deze gelegenheid door de bezetter is gevorderd, ten huize van gelovigen.

16-11-1958 wordt de houten noodkerk in gebruik genomen.

25-11-1967 oprichting van het vicariaat St. Augustinus, waartoe ook Heerjansdam gaat behoren.

9-12-1973 wordt de huidige kerk gewijd.

1-10-1977 wordt het vicariaat tot parochie verheven, op welke datum Smitshoek gaat behoren tot de parochie Rotterdam Zuidwijk.

dat de gemeente Barendrecht zorg droeg voor onderhoud, bijvoorbeeld van leuningens langs vlonders die in die paden waren gelegen.

Nieuwsgierig geworden naar het bestaansrecht van die kerkepaden, die toch maar dwars door landerijen lopen (hier liepen) van bezitters die zelf nauwelijks of geen belang bij dat verloop hebben, heb ik bij een jurist mijn licht opgestoken. - Ik beken dat ik de gemaakte aantekeningen kwijt ben; ik houd mij dus wat op de vlakte. -

Kerke- en Molenpaden zijn paden vanuit het gebruik van zo'n pad ontstaan. Niet zo maar een toevallig gebruik, er moet wel sprake zijn van een blijvend gebruik, maar dat behoeft in het geheel niet veelvuldig te zijn. Zo'n pad is echter een openbare weg, waarvoor de gemeente als beheerder optreedt en verantwoordelijk is voor onderhoud (zie boven de herinnering aan het onderhoud van leuningens).

Voor opheffing van zo'n openbare weg moeten de regels worden gevolgd als toepasselijk voor elke openbare weg.

- Zo nodig wordt ik wel op de vingers getikt voor onjuistheden, maar grove fouten zullen dat niet zijn. -

Nr. 65: Kerkepad - naar Koedood - langs noordzijde Kil. Waar begon dat? Bij de Carnisseweg? De huidige Kilweg, van de Carnisseweg tot aan de 3e Barendrechtseweg, is van jonge datum of volgt die het tracé van een oud kerke- of m o l e n-pad ter plaatse?

De Lange Meet, genummerd met 78! was ook een kerkepad, lopend van dijk naar dijk, waar overal elders een waterscheiding dat onmogelijk maakte. Zo werd mij verteld; zoals alle andere vermeldingen over de paden mij slechts uit verhalen bekend zijn. Nochtans gaf ik dit - voor zover U nog niet bekend - gaarne door.

Tot een waardige afsluiting deze anekdote - dus historisch -.

Op de Buiten-Koedood waren gezegdes, enz. in gebruik, die daar geen uitleg behoeften. Een kind begreep ze. Zo was het gezegde "van hier tot de kromp" een voor ieder duidelijke afstandsbepalings, nl. een afstand van de Koedood vandaan tot aan de eerste kromming in de weg aan de voet van de Zuidpolderse Zeedijk (nog aanwezig en berucht bij hoge snelheden).

Enige Koedoodters (schrijf je dat zó?) brengen begin vijftiger jaren een zeer warme dag door op de Wereldtentoonstelling in Brussel. Eén van hen blijkt plotseling in het bezit van een verkoelend ijsje. "Joh waar haal je dat vandaan en is dat ver weg?" "Wel nee", luidt het antwoord daar in Brussel, "van hier tot de kromp!"

Wat de feiten betreft, ik houd mij graag voor op- en aanmerkingen aanbevelen. Maar ook: wie vindt in het bovenstaande stof tot het aandragen van wetenswaardigheden? Die moeten er zijn, bij de vleet!

H. van Herwerden

HET VLAS EN ZIJN BEWERKINGEN (1900 - 1925)

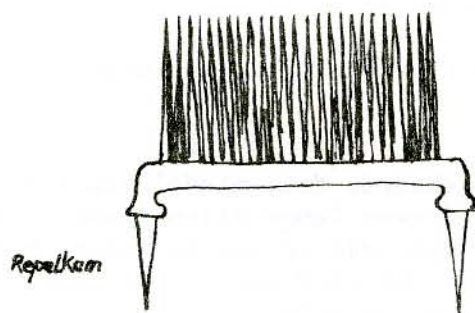
Het vlas werd zeer dicht gezaaid en als het ongeveer 2 à 3 cm boven de grond kwam moest het worden gewied. Dat gebeurde met een stekertje, gemaakt van een vork of lepel waarvan men de steel afhaalde. Die steel gebruikte men als steker; het smalle einde stak men in een rond stukje hout en het brede einde sleep men scherp.

We moesten dan op sokken het land op, om het vlas niet kapot te lopen. Als het vlas volgroeid was en ging bloeien, was het veld blauw of wit, want de ene soort had een blauwe en de andere soort een witte bloem. De bloeitijd was maar kort, slechts één dag, dan begon de zaadbol zich te vormen. Als het vlas rijp was werd het met de hand geplukt. Vijf à zes handen vol werden een weinig schuin op elkaar gelegd, dat noemde men een schrank; bij het koren spreekt men van een schoof. Wanneer de schranken bijna droog waren werden ze opgebonden en op hopen gezet en als ze goed gedroogd waren naar de boerenschuur gebracht om later verder te worden bewerkt. Ook werd het wel buiten op schelven gezet.

Het repen

Het repen gebeurde met de reep of repe: een dikke plank van + 30 cm breed waarop zich een blok bevond van ca. 60 cm. Op dit blok waren ijzeren tanden bevestigd van ca. 50 cm lengte en aan de bovenzijde eindigend in een punt.

De tanden stonden maar een paar mm van elkaar af, zodat het vlas er wel door kon, maar de zaadbol niet; men sloeg het vlas in de reep en trok het naar zich toe zodat de bol eraf viel. Het gerepte vlas werd dan uitgeschud en in bossen gedaan, dat noemde men boten; in zo'n bos gingen vier boten, elk van ca. 10 cm dik, die dan om en om op elkaar werden gelegd: kop aan kont. Dat kop en kont moeten wij goed uit elkaar houden, dat is zeer belangrijk. De kop was waar de bollen op hadden gestaan, de kont het onderste deel. Daar werden twee stukken touw omgedaan (bakketouwen: ineen-gedraaid hard touw).

Daarna werd het vlas geroot, dat gebeurde in houten bakken in de Waal. De bodem van zo'n bak was dicht, de zijkanten bestonden uit open latwerk om de bak te vullen; moest de bak boven water komen dan werd gebruik gemaakt van een lier. De bossen werden rechtop in de bak gezet; als de bak vol was liet men hem weer zakken en dreef men hem uit de lier, waarna hij werd geballast tot het vlas geheel onder water stond.

Vóór de tijd, waarvan in dit verhaal sprake is, gebeurde het roten niet in de Waal, maar in sloten. Voor deze methode deed men twaalf boten in een bos met om elke boot een bies (de gewone biezen die de stoelmatter gebruikt). De boten gingen onder water doordat men er modder uit de sloot opdeed.

Retten van het vlas in water.

Drogen van geroot vlas.

Bij beide methoden liet men het vlas zo liggen tot de vezel van de stengel losliet (de vezel bevindt zich aan de buitenkant van de stengel). Dan werd het vlas uit het water gehaald en met een kruiwagen op de wei gebracht. De bossen werden losgemaakt en de botten één voor één om de knie gespreid en overeind gezet om te drogen, men noemde dat kegelen. Als ze halfdroog waren werden ze gekeerd en twee bij elkaar gezet om verder te drogen: het hokken of 'trouwen'. Als ze droog waren gingen ze de schuur in tot de herfst, dan volgde de volgende bewerkingen: braken en zingelen. Het braken gebeurde eerst met de handbraak, later met de machine.

Het braken (= breken) met de hand

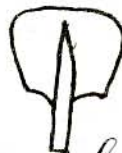
Het vlas werd tussen stalen ronsels gestoken, die door middel van een slinger met de hand heen en weer werden bewogen, totdat de stengel gebroken was.

Het braken met de machine

Het braken met de machine gebeurde door middel van twee boven elkaar geplaatste en machinaal aangedreven lange rijen ronsels. Hiertussen werd telkens een handvol vlas gestoken, die er aan de andere kant dan gebroken uitkwam. Met een draai om de arm werd het in een stoel gelegd op rijen van $7 \times 7 + 1 = 50$, en opgebonden, zo'n bos noemden wij een "beer".

Het zwingelen

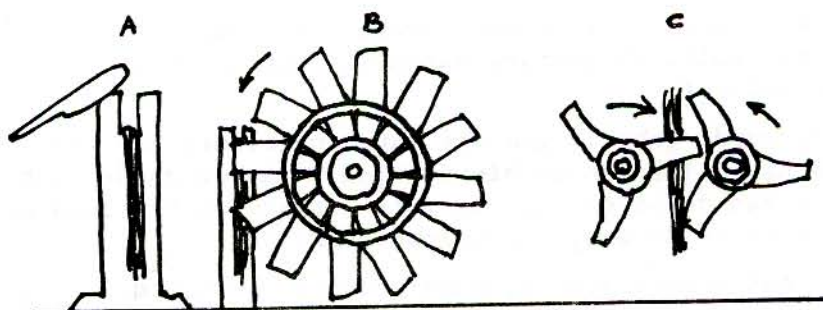
Men gebruikte daarvoor een rechtopstaand houten bord met op ca. 50 cm hoogte een gleuf van ca. 5 cm breed en 20 cm diep. In die gleuf stak men een handvol gebrakt vlas en met een houten spaan sloeg men dan langs het bord op het vlas tot de gebroken stoppels eruit waren. Men zat achter het bord.

Zwingelbord Zwingelspaan.

Naderhand kwam de zwingelmolen (trapmolen). De molen bestond uit een groot ijzeren wiel met dito spanen; het wiel had een doorsnede van ca. 1,5 meter. Het verschil met het zwingelbord is dat men hier niet hoeft te slaan, maar wel moet trappen, want deze molen werd op dezelfde manier in beweging gebracht als het wiel van de scharenslijper.

Hierna kwam de zwingelmachine, dat ging net als de trapmolen, maar dan machinaal aangedreven; men hoefde hier dus niet meer te trappen. De molen was ongeveer hetzelfde.

a. handzwingel; b. zwingelmolen; c. zwingelturbine

Het zwingelen ging als volgt. Men stak met de linkerhand een handvol vlas in de gleuf, eerst de kont en dan de kop, tot ze halfschoon waren, dan namen er drie bijelkaar en weer in de gleuf (kraag) tot ze helemaal schoon waren. Zo kreeg men een knot (knot).

De schone knutten legde men tussen twee pinnen van hout, ongeveer 25 in een bos en bond die op; dat noemde men een steen. Die steen vlas woog 3 kg. Daarna gingen de stenen vlas naar de opmakers; zij namen drie knutten bij elkaar en gingen die met een soort mes te lijf om te worden uitgekamd. Volgens voegde men er enkele bij elkaar: dat was dan een pop. Daarna ging het vlas naar de weverijen en spinnerijen waar er linnen en kunstzijde van werd gemaakt.

Nu iets over het afval. De bedoeling van het zwingelen was: de stoppels uit het vlas te slaan zodat men het schone vlas overhield. Die gebroken stoppeltjes noemde men scheven.

Het vuile afval bij het zwingelen noemde men lokken, deze werden op een houten molen gezwingeld om er de scheven uit te slaan. In het hierbij gebruikte bord bevonden zich een veel wijdere kraag en spanen van hout. Het schone afval noemde men snuit.

Het vlaszaad

De zaadbollen die bij de reep lagen werden eerst met een houten rijf bewerkt om de vlastengels die er nog inzaten uit te halen: het uitrijven. Die stukken stengel die daar nog uitkwamen noemde men borp. De bollen werden op de houten dorsvloer uitgegooid en gedorst met een dorsvlegel.

Als de bollen gebroken waren werd het kaf van het zaad gescheiden met een wanmolen die met de hand werd gedraaid; daarna werd het zaad verder schoongemaakt met ziften, dat noemde men afdraaien. Wanneer er kleine kluiten aarde inzaten werden die er met een buul uitgehaald.

De buul is een zeskantige trommel waarin zich gaatjes bevinden, waar de aarde doorheen valt. De gaatjes waren kleiner dan het zaad, zodat dit in de buul achterbleef.

Tegenwoordig wordt gebruik gemaakt van een trieur, een ronde stalen trommel met kleine putjes aan de binnenzijde, waar de aarde in blijft hangen. Als de aarde aan de bovenzijde is valt het eruit; het zaad kan vanwege vorm en grootte niet in de putjes achterblijven.

Het schone zaad noemde men lijnzaad; daaruit perste men lijnolie

Tot slot nog een rijmpje dat betrekking heeft op het vlas.

Toen ik jong was en schoon,
Droeg ik een blauwe kroon.
Toen ik oud was en stijf,
Sloeg men mij op het lijf.
Was ik genoeg geslagen,
Dan werd ik door prins en
en graven gedragen.

C. Kooiman
Mr. Thorbeckestraat 20

Trekken van vlas in het oude Egypte

Bent U al lid van de Historische Vereniging? Zo neen, vul dan onderstaand formulier in. Zo ja, geef dit formulier aan Uw familieleden of kennissen. U kunt het zenden naar of afgeven op: 2e Barendrechtseweg 181, 2991 GK, B'drecht

Naam en voorletters: mw/Hr

Adres:

Postcode: Woonplaats:

Telefoon:

Beroep: Geboortedatum:

Hobby:

geeft zich tot wederopzegging op als lid van de Historische Vereniging
Barendrecht.

Datum: Handtekening:

Bent U al lid van de Historische Vereniging? Zo neen, vul dan onderstaand formulier in. Zo ja, geef dit formulier aan Uw familieleden of kennissen. U kunt het zenden naar of afgeven op: 2e Barendrechtseweg 181, 2991 GK, B'drecht

Naam en voorletters: mw/Hr

Adres:

Postcode: Woonplaats:

Telefoon:

Beroep: Geboortedatum:

Hobby:

geeft zich tot wederopzegging op als lid van de Historische Vereniging
Barendrecht.

Datum: Handtekening: